

Beszámoló

a Levéltári Szakfelügyelet 2021. évi munkájáról

és ellenőrzési tapasztalatairól

A Levéltári Szakfelügyelet 2021. évi tevékenysége

A Levéltári Szakfelügyelet 2021-ben is a Levéltári Kollégiumról és a levéltári szakfelügyeletről szóló 7/2002 (II. 27.) NKÖM rendelet alapján végezte tevékenységét, és a hazai közlevéltárakban, valamint a nyilvános magánlevéltárakban ellenőrizte az 1995. évi LXVI. törvényben (Ltv), valamint a 27/2015 (V.27.) EMMI rendeletben (R.) megfogalmazott szakmai követelmények teljesülését.

A szakfelügyelet 2021. évi ellenőrzési munkájának alapját a vezető szakfelügyelő által összeállított, a Levéltári Kollégium egyetértésével és az Emberi Erőforrások Miniszterének jóváhagyásával kiadott Ellenőrzési Terv képezte, melyet minden hazai működő közlevéltár és nyilvános magánlevéltár előzetesen megkapott.

Az ellenőrzésbe bevont levéltárak körét – az elmúlt évek gyakorlatához hasonlóan – a Magyar Nemzeti Levéltár által az Ltv. 17.§ (2) c) pontja szerint vezetett nyilvántartás határozta meg. Ebben a nyilvántartásban az éves munkaterv összeállításakor nem szerepelt az Ltv-ben nevesített Földügyi és Távérzékelési Levéltár, új intézményként viszont bekerült a Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár, a Magyar Táncművészeti Egyetem Vályi Rózsi Könyvtár, Levéltár és Táncstudományi Kutatóközpont Levéltára, illetve ismét önállóan vizsgált intézményként a MATE Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár. A vizsgált intézmények száma így hárommal emelkedett: a vezető szakfelügyelő és a közlevéltári szakfelügyelők 2021-ben összesen 50 hazai közlevéltárat ellenőriztek.

A közlevéltárak esetén a 2021. évi Ellenőrzési Terv alapján a „szolgáltató levéltár” koncepciójának megvalósulása képezte a vizsgálat tárgyát, beleértve az egyes intézmények elektronikus és hagyományos ügyintézési és kutatási szolgáltatásait, levéltárpedagógiai, oktatási, publikációs és ismeretterjesztő tevékenységét is.

A negyven hazai nyilvános magánlevéltárat két magánlevéltári szakfelügyelő ellenőrzi. Az ellenőrzési stratégia alapján a nyilvános magánlevéltárak teljes körét három év alatt ellenőrzi a szakfelügyelet, ezután új tematika alapján új ellenőrzési ciklus kezdődik. Ebben a hároméves ciklusban a levéltárak személyi ellátottságának alakulásával, a levéltári honlapok információtartalmával és az illetékességből történő iratátvételek helyzetével foglalkozik a szakfelügyelet. 2021-ben a következő nyilvános magánlevéltárak ellenőrzésére került sor:

- Magyar Ferences Levéltár
- Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltára
- Pécsi Egyházmegyei Levéltár
- Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár
- Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár
- Szeged-Csanádi Egyházmegye Levéltára
- Békéscsabai Evangélikus Gyülekezet Levéltára

- Magyarországi Román Ortodox Egyház Levéltára
- Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára
- Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára
- Magyarországi Unitárius Egyház Levéltára
- Magyar Zsidó Levéltár.

A vizsgálatokról készült jelentéseket a levéltár vezetőjének esetleges kiegészítő véleményével együtt a szakfelügyelők megküldték a vezető szakfelügyelőnek, aki azt – saját megjegyzéseivel együtt – továbbította a levéltár fenntartójának.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma VI/907-3/2021/KONYVLEV számú, 2021. március 12-én kelt levelében különvizsgálat elvégzésével bízta meg a Levéltári Szakfelügyeletet. A különvizsgálat tárgya közlevéltárak esetén az elektronikus szolgáltatások működése és színvonala, nyilvános magánlevéltárak esetén a köziratot is őrző magánlevéltárak helyzetének felmérése és ezen iratok őrzési körülményeinek vizsgálata volt.

A levéltári szakfelügyelet állandó feladatköre a levéltári selejtezések ellenőrzése és jóváhagyása. 2021-ben összesen 41 esetben érkezett selejtezési terv, illetve selejtezési jegyzőkönyv az illetékes szakfelügyelőkhöz (alkalmanként több is), akik ezt véleményezték (szükség esetén ellenőrizték vagy módosításukat kezdeményezték), majd a jogszabályoknak megfelelő terveket és jegyzőkönyveket javaslatukkal együtt továbbították jóváhagyásra a vezető szakfelügyelőnek. Az elmúlt egy-két évben ennek a feladatnak a nagyságrendje állandósult, hiszen 2016-ban 20, 2017-ben 36, 2018-ban 44, 2019-ben 37, 2020-ban pedig 42 alkalommal érkezett selejtezési terv vagy jegyzőkönyv a szakfelügyelethez.

Pénzügyi háttérét tekintve a Levéltári Szakfelügyelet működésének költségeire az Emberi Erőforrások Minisztériuma által biztosított évi 12 millió Ft-os támogatás szolgál, melyből az év során a Szakfelügyelet személyi juttatására 9,5 millió Ft-ot, munkaadói járulékokra 1,6 millió Ft-ot, dologi kiadásokra pedig kb. 130 ezer Ft-ot költött a Magyar Nemzeti Levéltár. A fentiekén túl az EMMI a külön vizsgálat elvégzésére 10 millió Ft további támogatást is nyújtott, melyet a munkában részt vevő kollégák személyi juttatására fordítottunk. A szakfelügyelet adminisztrációs feladatait továbbra is a Magyar Nemzeti Levéltár munkatársa, Morvay Diána látja el.

A levéltári szakfelügyelet 2021. évi munkaprogramját a vezető szakfelügyelő (Dr. Cseh Gergő Bendegúz), kilenc közlevéltári szakfelügyelő (Batalka Krisztina, Katona Klára, Dr. Kovács Melinda, Tóth Eszter, Dr. Csízi István, Dr. Káli Csaba, Dr. Jakab Réka, Sáfár Gyula, Dr. Sipos András), két magánlevéltári szakfelügyelő (Dr. Lakatos Andor, Dr. Szabadi István), valamint a szakfelügyeleti titkár, Morvay Diana hajtotta végre.

Közlevéltárak ellenőrzése

A közlevéltárak ellenőrzése során az első és a második félévben az adott intézmény elektronikus szolgáltatásainak, valamint a “szolgáltató levéltár” koncepciójának

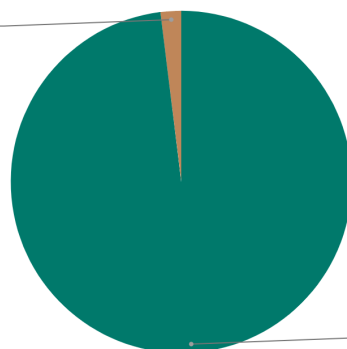
megvalósulását, tartalmát vizsgálták a szakfelügyelők. Az ellenőrzések tanulságaiból összefoglalóan az alábbiak emelhetők ki.

- Az Elektronikus Ügyintézési Felügyelet hivatalos besorolása szerint (<https://euf.gov.hu/elektronikus>) az elektronikus szolgáltatások mélységük alapján öt szintre oszthatók:
 1. elektronikus információnyújtás (pl. tájékoztató adatok az intézmény honlapján),
 2. egyirányú kapcsolat (pl. letölthető dokumentumok a honlapon),
 3. interaktív kapcsolat (pl. kitölthető űrlapok használata),
 4. a teljes ügymenet elektronikus lebonyolítása,
 5. személyre szabott, automatizált ügyintézés lehetősége.

A hazai közlevéltárak többsége jelenleg a fenti ötszintű elektronikus szolgáltatások első, vagy legfeljebb a második szintjét tudja teljesíteni: elektronikusan nyújt információt (rendelkezik honlappal), illetve az ügyintézéshez szükséges nyomtatványok letölthetők a saját felületről. (Megemlítendő, hogy a közlevéltári szférában egy intézmény, a Szegedi Tudományegyetem Levéltára jelenleg sem rendelkezik saját honlappal vagy legalább az anyaintézményi honlap egy saját menüpontjával, itt tehát még az első szintet sem éri el a szolgáltatás.) Az elektronikus szolgáltatások harmadik, illetve bizonyos tekintetben a negyedik szintjét a Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára és az ÁBTL éri el, amennyiben már interaktív online, hitelesített kapcsolat van az ügyfél és az intézmény között, illetve – legalább egyes ügytípusoknál – az ügyintézési folyamat teljes egészében végigvihető ebben a formában.

- A magyarországi közlevéltárak közül összesen egy intézménynek (Szegedi Tudományegyetem Levéltára) nem volt **saját internetes honlapja** a vizsgálat időpontjában, vagyis alapvető tájékoztatási kötelezettségének ebben a formában az intézmények 98 %-a eleget tesz.

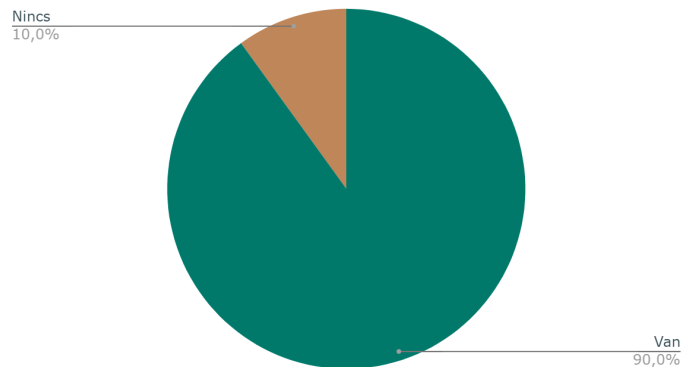
Levéltári honlap

Nincs
2,0%Van
98,0%

- A 2011. évi CXII. törvény 33.§-a szerinti **közzétételi kötelezettség megtétele** tekintetében valamivel árnyaltabb a kép: az 50 közlevéltár közül 5-nek az internetes oldalán egyáltalán nem érhetők el ilyen jellegű adatok. Fontos kiemelni, hogy az intézmények többsége nem önálló gazdálkodású, így pl. a gazdálkodásra vonatkozó

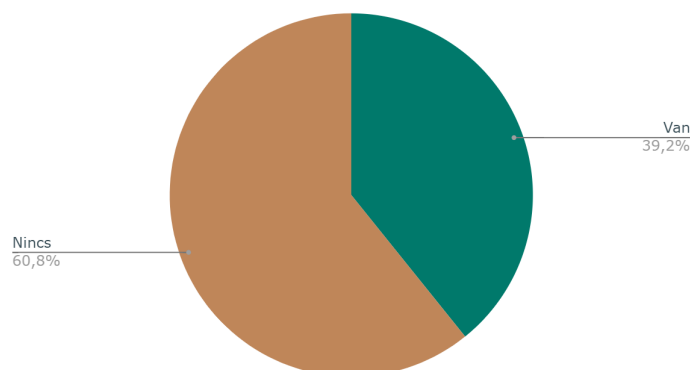
adatoknak a közzététele általában a fenntartó internetes felületein történik meg, ugyanakkor a nem önállóan gazdálkodó levéltárak esetében is volna helye az adott intézményre specifikus információk közzétételének (pl. pályázati támogatások felhasználása), vagy a más helyen publikált adatokra való hivatkozásnak.

Közérdekű adatok közzététele

- A közlevéltárak internetes honlapjai esetében külön vizsgálta a szakfelügyelet, hogy az adott intézmény nyújt-e valamilyen **tájékoztatást az iratképző szervek számára** az iratkezelés, selejtezés, levéltárba adás segítésére, illetve szakszerűbbé tételére. Az összesítés szerint a közlevéltárak többsége (60%) nem szolgáltat ilyen adatokat honlapján keresztül. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy némileg torzíthatja az összképet ebben a tekintetben a kisebb felsőoktatási levéltárak magas aránya, ahol az iratképző szervezeti egységek érintett munkatársaival általában közvetlenül tudják tartani a szakmai kapcsolatot a levéltárosok, így a honlapon történő tájékoztatás jelentősége kisebb.

Információk az iratképzők számára

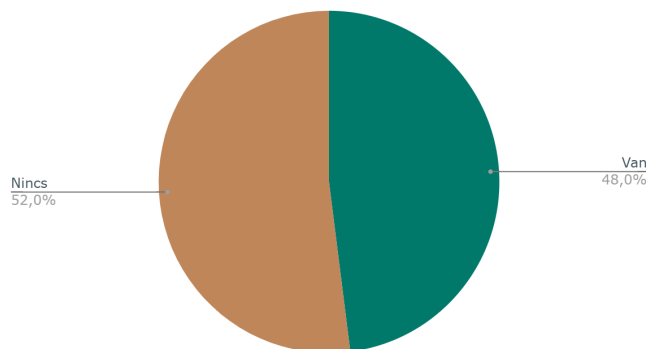

- A hazai közigazgatásban lassan ugyan, de elterjedőben van a személyes megjelenés nélkül, az ügyfélkapun keresztül elérhető adatigénylési és adatszolgáltatási lehetőség, így egyre nagyobb az elvárás immáron a levéltárakkal szemben is ezen a téren. A közlevéltári szféra nagy részét lefedő Magyar Nemzeti Levéltár, valamint

Budapest Főváros Levéltára (illetve 2022 tavaszától az ÁBTL) már ügyfélkapus bejelentkezéssel is fogadja az ügyfelek kérelmeit, akik a SZÜF felületén történő azonosítás után elektronikus űrlapok segítségével kezdeményezhetnek adatigénylést. A választ igény szerint elektronikus vagy postai úton kaphatják meg az azonosított ügyfelek. Az MNL és a BFL online ügyfélszolgálatát az Elektronikus Levéltári Portálon (<https://www.eleveltar.hu/ugyfeleknek>) keresztül érhető el, az ÁBTL rövidesen elinduló szolgáltatása az intézmény saját honlapján (www.abtl.hu) keresztül vehető majd igénybe. Ügyfélkapus azonosítás nélkül a kormányablakokon keresztül is intézhető kérelmek a Nemzeti Levéltár iratanyagából való adatigénylés esetén.

A hazai közlevéltári szféra egyéb intézményei döntő többségükben nem nyújtanak ügyfélkapun keresztül elérhető ügyfél- és/vagy kutatószolgálati lehetőségeket és e-kutatási szolgáltatást. Pozitív példaként említhető a Pécsi Tudományegyetem Levéltára, ahol a Levéltár az egyetemi elektronikus iratkezelés részeként megkapja az ügyfélkapus megkereséseket és ezekre elektronikus formában is meg tudja küldeni az adatszolgáltatást. Mivel a nagyobb felsőoktatási intézményekben működnek már elektronikus irat- vagy dokumentumkezelő rendszerek, az ezekkel való együttműködés a levéltári adatszolgáltatás online igénybevételének a lehetőségét is megteremtheti a jövőben.

Ügyfélkapus adatigénylés

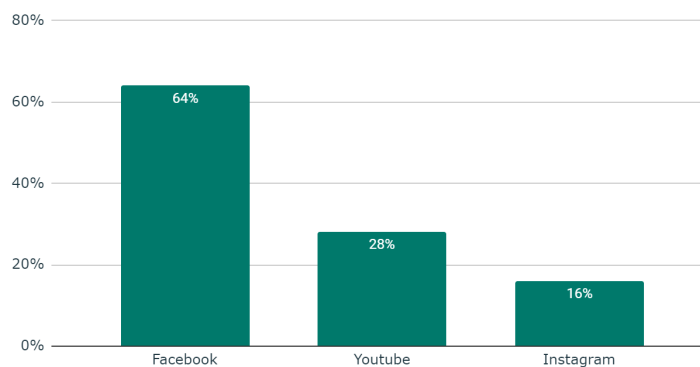

- Online kutatószolgálatot jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára és az ÁBTL működtet. Ez az érintett intézményekben való online kutatói regisztrációt és a kérelmek leadását jelenti, illetve az iratanyag feldolgozottságától függően az iratanyagok online kutatásának lehetőségét is. Az MNL esetében ez egyelőre a P, R, S, T, U és V szekciókat érinti, az ÁBTL-ben pedig – az iratanyag nagyobb részét kitevő – dossziékat lehet online formában kutatni. Az utóbbi intézményben nem csak a már digitalizált anyagok online elérésére van lehetőség, hanem – szintén ingyenesen – igényt is lehet leadni új dossziék szkennelésére. (Ez utóbbi szolgáltatás értelemszerűen időigényesebb, mint a már előkészített és szükség szerint anonimizált digitális példányok kiadása.) Mivel a tapasztalatok szerint a levéltárak igen fontos “célközönsége”, a kutatók határozottan igénylik és nagyra

értékelik az online kutatási szolgáltatásokat (ez az elvárás a Covid-járvány óta pedig értelemszerűen még tovább erősödött), a későbbiekben a közlevéltárak egyik alapvető feladata lesz ennek mind szélesebb körű biztosítása. Az online kutatás lehetőségét ugyanakkor nem csak érdemes, de feltétlenül szükséges is volna egységes alapokra helyezni, hogy a kutató a különböző hazai közlevéltárakban hasonló feltételekkel vehesse azt igénybe.

- A közösségi média különböző eszközeinek és felületeinek alkalmazása meglehetősen elterjedt a hazai közlevéltárakban, bár ezek használata nagyon eltérő színvonalú és intenzitású. A többnyire mérsékelt gyakorisággal frissülő, leggyakrabban intézményi híreket közlő levéltári profilok többségével szemben néhány intézmény érdemben hozzákezdett a levéltári tartalmak módszeres, érdeklődést keltő publikálásához is. Továbbra is ritka kivételnek számítanak ugyanakkor a közösségi médiában történő közösségépítés különböző kísérletei, vagy a felhasználók bevonása a tartalomfeldolgozásba, a levéltári tudás gyarapításába. Pontos kimutatások ezen a téren nem állnak rendelkezésre, de a közösségi médiában megosztott levéltári tartalmak csak igen ritkán kerülnek ki a közvetlen és közvetett kollégák érdeklődési körén túlra is. Az egyes alkalmazások közül egyértelműen a Facebook használata dominál, ugyanis ezen a felületen a közlevéltárak 64%-a van jelen, míg Youtube-on keresztül 28 % tesz közzé – általában rendezvényekről készült – videókat, az Instagramon pedig mindössze a közlevéltárak 16%-a érhető el. Fontos kiemelni még, hogy a levéltárak általában nem tesznek különbséget a közösségi média egyes felületei szerint: megpróbálják ugyanazt a tartalmat kisebb-nagyobb módosításokkal mindenütt közzétenni. Általában sem jellemző egyébként a közösségi média egyes felületeire történő célzott tartalomgyártás, az intézmények – nyilván erre fordítható erőforrások híján – csak tudósítanak ezeken a felületeken arról, ami a levéltárban egyébként is megtörténik.

Közösségi média használata

- A levéltári adatbázis-építés az utóbbi évek kiemelt feladatai közé tartozik szinte minden hazai közlevéltárban. A nagyobb levéltári intézmények saját vagy pályázati forrásból fejlesztik ezeket az adattárakat, de a kisebb közlevéltárak számára is számos lehetőség nyílt ezen a téren az elmúlt időszakban egyrészt pályázati források, másrészt társintézményekkel, kutatóhelyekkel kötött együttműködési megállapodások révén. Kiemelendő, hogy az “adatbázis” fogalmát a felmérések során meglehetősen tág értelmezésben kezeltük, így a fond- és állagjegyzékeket,

valamint a kisebb intézmények strukturáltabb excel-táblázatait is ebbe a kategóriába soroltuk, mivel például a felsőoktatási levéltárakban gyakori hallgatói vagy oktatói adatbázisok jellemzően ebben a formában készültek el.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a hazai levéltári adatbázisok meglehetősen széttagoltan, számos különböző területen érhetők el online formában:

- az intézmények saját honlapjain,
- az Adatbázisok Online portálon (<https://adatbazisokonline.hu/>),
- a Hungaricana közgyűjteményi portálon (<https://hungaricana.hu/hu/>),
- az MNL, a BFL, a felsőoktatási és az egyházi levéltári nyilvántartások az Elektronikus Levéltári Portálon (<https://www.eleveltar.hu/hu>) kereshetők illetve böngészhetők,
- a felsőoktatási levéltárak közös, Atom-alapú nyilvántartó rendszerében (UnivA, <http://univa.mflsz.hu/index.php/>),
- az egyházi levéltárak hasonló közös nyilvántartásában (Arca, <https://arca.melte.hu/>), valamint
- a városi levéltárak egységes, Atom-rendszerű oldalán (Urbsa, <http://www.urbsa.hu/>).

A Magyar Nemzeti Levéltár egyértelmű törekvése, hogy a saját tagintézményei által korábban készített adatbázisait az Adatbázisok Online felületen egységesítse, az újakat pedig már eleve erre a felületre készítsék el. Az AOL jelenleg már közel négymillió oldalnyi digitális anyagot, fényképet és hanganyagot tartalmaz, a leggyakrabban keresett adatbázisokat tematikus rendben is csoportosították (Családtörténet, Középkori gyűjtemény, Szovjetunióba elhurcoltak, Helytörténet, Pártiratok, Reformáció 500, Első világháború). Ezen adattárak közül néhány, pl. a Királyi Könyvek, a Mohács előtti oklevelek, Mária Terézia úrbéri tabellái, vagy az Urbáriumok és összeírások adatbázisa nem csak itt, de párhuzamosan a Hungaricana közgyűjteményi portálon is kutatható.

A másik nagy levéltári gyűjtőportál, a Hungaricana ad otthont Budapest Főváros Levéltára huszonegy különböző adatbázisának (Budapest Történeti Topográfiaja, Büntető Eljárások, Építészeti Tervek, Fogolynnyilvántartások, Igazolóbizottsági Ügyek, Hagyatéki Ügyek, Fotók, képeslapok, Közjegyzői Okiratok, Lakás adatszolgáltatási ívek 1944, Rákosi Mátyás iratai, Névtárak és személyzeti ügyek, Polgári perek, Tanácsi és pártarchontológia, MDP-MSzMP vezetőtestületi jegyzőkönyvek stb.). Más hazai közlevéltárak – megyei, felsőoktatási, városi levéltárak – is előszeretettel teszik közzé adatbázisaikat a Hungaricana portálon, ahol az együttműködő partnerek között már határon túli levéltári intézmények is szerepelnek. A Hungaricana portál másik nagy előnye, hogy az NKA által támogatott digitalizálási projektek közös hátterével szolgál, így a levéltári tartalmakon túl könyvtári és múzeumi intézmények adatbázisai és digitalizált állományai is megtalálhatók, kereshetők itt.

Mindkét gyűjtőportál funkcionalitását fokozza, hogy az egyes adatbázisok külön-külön is elérhetők és használhatók, ugyanakkor egységes keresővel az ott elérhető összes adatbázis tartalmában összefoglalóan kereshet az érdeklődő.

Az elmúlt évek talán legkomolyabb adatbázisépítési munkálatai az I. és a II. világháborús hadifogoly-adatbázisok építése és publikálása körül folytak, erre jelentős energiákat, anyagi és emberi erőforrásokat sikerült fordítani. A munkálatok alapvetően két nagy közlevéltárhoz kötődnek: a Hadtörténelmi Levéltár és a Magyar

Nemzeti Levéltár egyaránt komoly iratfeltárási és publikálási eredményeket mutathat fel. A Hadtörténelmi Levéltár mindkét nagy háború veszteséglistáit közzétette már ebben a formában: az I. világháborús veszteségi adatbázis 1,5 millió adatsort tartalmaz, a II. világháború során szovjet fogságban meghalt katonák adatbázisa pedig 66 ezer elhunyt magyar katona adatait közli. A Magyar Nemzeti Levéltár 2020 januárja óta dolgozik az Orosz Állami Katonai Levéltártól (RGVA) átvett 681 955 magyar hadifogoly kartonjának feldolgozásán és közzétételén. Ahogy az MNL egyéb adatbázisainak, a hadifogoly-kartonoknak is az Adatbázisok Online felület ad otthont. E hatalmas adatállomány fordítása és feldolgozása egyébként az utóbbi évek legnagyobb szabású automatizált adatfeldolgozási kísérleteként is értékelhető, hiszen ilyen tömegű, ráadásul idegen nyelvű, a cirill átírások nehézségeivel is bonyolított adatot "élőerővel" rögzíteni lehetetlenül időigényes és költséges vállalkozás lett volna. A mostani kísérlet – annak minden gyermekbetegségével együtt – minden bizonnyal hasznos tapasztalat és kiindulópont lehet a későbbiekben a digitalizált levéltári anyagok tömeges, automatizált feldolgozása terén, ami a levéltári adatbázisépítés kulcsa lesz a jövőben.

A fenti közös levéltári gyűjtőportálokon kívül az egyes intézmények kisebb, speciális adatbázisaikat általában saját honlapjukon, vagy külön ezen célokra létrehozott honlapokon teszik közzé. Ezek közül megemlítenéd az ÁBTL, mely egyedi adatbázisait (ÁBTLINFO, Archontológia, Fotóadatbázis) saját honlapján, illetve erre a célra létrehozott egyedi oldalakon (pl. ÁB Parancsgyűjtemény, Jeltelenül elföldelve, Csernobil archívum, Tüntetések, demonstrációk 1988-1989 stb.) publikálja.

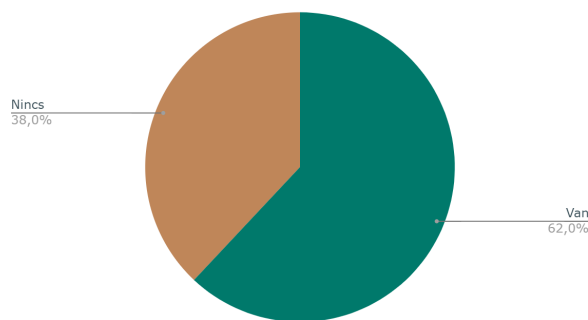
Számos közlevéltárban található vagy éppen építés alatt állnak eddig nem publikált adatbázisok is, ezek egy részét adatvédelmi okok miatt, más részüket pedig az adatfeldolgozás befejezetlen állapota miatt nem tették ezidáig közzé. Sok helyen előfordul, hogy a közlevéltár munkatársai más kutatóintézetekkel együttműködve, azok megbízásából végeznek adatbázis-építési munkákat, ezek eredménye azonban már nem az iratórzó intézmény honlapján, hanem a koordináló intézmény saját felületein válik elérhetővé. Ennek a gyakorlatnak érthető pénzügyi okai vannak ugyan, az "adatgazda" levéltár szolgáltató funkciói és közönségkapcsolatai szempontjából viszont nem tekinthető kimondottan kedvező fejleménynek.

- Míg az adatbázisok építésében és közzétételében számos előremutató kezdeményezés tapasztalható a közlevéltári szférában, a klasszikus levéltári feladat, a segédletek publikálása rengeteg problémával küzd az utóbbi időben és sajnálatos módon számos visszalépés is tapasztalható ezen a téren. A fond- és állagnyilvántartások vagy korábban elkészült repertóriumok közzététele gyakorlatilag mindenhol megvalósult már (leszámítva azt a közlevéltárat, melynek még honlapja sincs), ennél mélyebb segédleteket (pl. raktári nyilvántartásokat) azonban inkább csak elvétve publikálnak a levéltárak. A fond- és állagnyilvántartás kezelésére és publikálására több hasznos felület és eszköz áll rendelkezésre, ezekről fent részletesebben is szövegtünk. Az Elektronikus Levéltári Portál és az Atom-alapú honlapok kiváló lehetőséget adnak ezeknek a levéltári segédleteknek az egységes megjelenítésére, ami mindenképpen megkönnyíti a tájékozódást és keresést. Sajnálatos módon azonban a ScopeArchiv feldolgozási rendszere rendkívül bonyolult és adminisztrációja időigényes, ráadásul még az érintett közlevéltárakban sem mindenütt áll rendelkezésre ennek teljes körű kitöltésére a szükséges humán

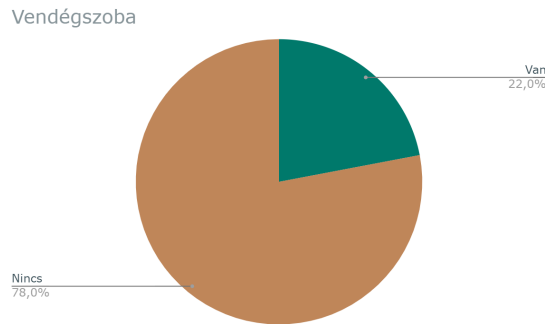
erőforrás. Mivel a ScopeArchive feldolgozási logikája alapvetően különbözik a hagyományos raktári jegyzékekétől (hiszen ez már nem a raktári egységeken alapul), a régi raktári nyilvántartásokat általában nem csatolják ezekhez a nyilvántartó rendszerekhez, a kutatók vagy az érdeklődők legtöbbször csak helyben, "offline" módon tájékozódhatnak mélyebben az iratanyag tartalmáról. Ez komoly hátránynak, a szolgáltatások fájdalmas fogyatékoságának tekinthető a hazai levéltári szférában, különösen azt is figyelembe véve, hogy a korábbi raktári nyilvántartások egyébként majd minden levéltárban rendelkezésre állnak már elektronikus formában is.

- A közlevéltárak szolgáltatásai közül kiemelendők a különböző levéltárpedagógiai foglalkozások (bár már a fogalom alatt sem teljesen ugyanazt értik az egyes intézmények) melynek során a látogatók megismerkedhetnek a levéltári munka rejtelmeivel, az adott épülettel, és általában valamilyen interaktív foglalkozáson, oktatáson, előadáson is részt vehetnek. Ez a tevékenység nyilvánvalóan speciális, a levéltáros-történész képzettségen túlmutató képességet és affinitást is feltételez, ezért a levéltárak többsége (62%) rendez ugyan ilyen programokat, ezek látogatottsága és gyakorisága azonban általában ritkán kimagasló.

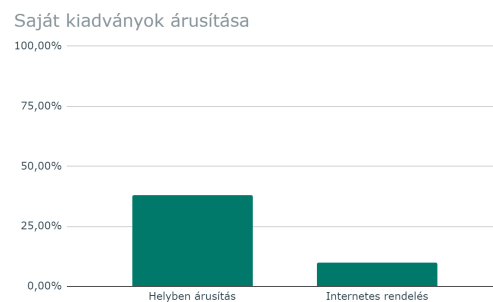
Nyílt napok, levéltárpedagógiai szolgáltatások

- A levéltárpedagógiai programok viszonylagos gyakorisága mellett a közlevéltárak kisebb része, valamivel több mint egyharmada (36%) tart rendszeresen valamilyen nyílt napot az intézményben, melynek során szabadon látogatható a levéltár, és az épülettel, a levéltári munkával közvetlenül is megismerkedhetnek a látogatók.
- Részben a magyarországi közlevéltárak adottságaiból következik, hogy szolgáltatásként meglehetősen kevés intézmény bocsátja rendelkezésre helyiségeit valamilyen külső rendezvény számára: terembérlési lehetőség az 50 közlevéltárból csak 4 intézményben (8%) áll rendelkezésre.
- Ugyanezen közintézmények valamivel nagyobb hányadában áll rendelkezésre vendégszoba: összesen 11 közlevéltárban lehetséges kutatók vagy kollégák számára szállást foglalni (22%).

- További fontos levéltári szolgáltatásnak tekinthető az intézmény saját kiadványainak árusítása. Lényeges kiemelni, hogy a közlevéltárak egy részének egyáltalán nem született saját kiadványa az elmúlt öt évben, több esetben pedig a megszületett művek pályázati forrásból készültek és közzétételük ingyenessége a pályázati feltételek között szerepelt. Azon intézmények közül, melyek rendelkeznek saját, árusítható publikációval 19 levéltár (38%) árusítja azokat helyben, öt levéltártól (10%) pedig az interneten keresztül is lehet megrendelni belőlük. (Megjegyzendő, hogy klasszikus értelemben vett webshop-ot, vagyis online könyvesboltot gyakorlatilag egyetlen hazai közlevéltár sem működtet.)

A nyilvános magánlevéltárak ellenőrzése

A nyilvános magánlevéltárak közül ebben az évben is 12 intézmény ellenőrzésére került sor. Az érintett fenntartóknak megküldött egyedi jelentésekben foglalt ellenőrzési tapasztalatok közül a következő tanulságokat érdemes kiemelni.

- A 2021-ben megvizsgált egyházi levéltárakban a személyzeti helyzet az elmúlt 10 évben jelentősen javult: összesen 14 fővel emelkedett a foglalkoztatott munkatársak száma, ami 77 %-os emelkedést jelent.
- Az átvételre váró iratok mennyiségét a legtöbb intézményben nem tudták ugyan pontosan meghatározni, de a legtöbb helyen lényegében folyamatosan zajlanak az iratátvételek, így komolyabb kintlévőségekről általában nem tudnak az intézményvezetők.
- Köziratok átvételét tekintve a most megvizsgált intézmények kevéssé voltak érintve ezidáig: a Veszprémi Érseki Levéltárba és Pannonhalmára kerültek már egyházi

oktatási intézményektől iratanyagok csekély mennyiségben. A probléma azonban több, most vizsgált intézményben is aktuális lehet a közeljövőben, de a legtöbb helyen egyelőre a fenntartói döntésre várnak az egyházi oktatási, szociális intézmények iratainak átvételét illetően.

- Az online szolgáltatások tekintetében nagyon megosztott a helyzet. Az intézmények negyedében (Pannonhalma, Pécs, Székesfehérvár, Veszprém) kimondottan széleskörű elektronikus kutatási szolgáltatásokat, az e-kutatás lehetőségét is biztosítja az intézmény a jelentős mennyiségű digitalizált iratanyagban. A többi – általában kisebb létszámú és illetékességi körű – levéltárban elektronikus szolgáltatásokat csak tájékoztató jelleggel nyújtanak, de több intézménynek még saját internetes honlapja sincs.

Budapest, 2022. április 8.

Dr. Cseh Gergő Bendegúz
levéltári vezető szakfelügyelő